

BEYKOZ CAM VE BİLLUR MÜZESİ

Şeyda ALPAY¹

Beykoz Cam ve Billur Müzesi, adını Osmanlı Dönemi'nde bu semtte kurulan ve devrinin en önemli cam fabrikası olan Beykoz Cam ve Billurât Fabrika-i Hümayûnu'ndan almaktadır. Müzenin arazisi yaklaşık 360 dönümdür. Müzenin tarihî binası ise Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın kapı kethüdası olan ve Sultan Abdülaziz tarafından paşalık rütbesi verilerek vezirliğe kadar yükseltilen Abraham Paşa tarafından yaptırılmıştır. Abraham Paşa, 1837 yılında İstanbul'da doğmuştur. Paris'te Collège Sainte-Barbédan mezun olan Paşa, Türkçe, İtalyanca, Ermenice ve Fransızca bilmektedir. Çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş, İstanbul hayatı içinde parlak kişiliğiyle ünlenmiştir.

Abraham Paşa'nın yaptırdığı yapılardan günümüze kalan ahır binası, Millî Saraylar Başkanlığı tarafından restore edilerek müzeye dönüştürülmüştür. 19. yüzyılın mimari özelliklerini taşıyan bina, U planlı bir düzenleme içinde avluyu kuşatan benzer mekânların çoğaltılmasına dayanan modüler bir yapı olup cep-heleri alt katta yuvarlak kemer açıklıklarıyla hareketlendirilmiştir. Taş örgüsü ve görkemli yapısıyla özgün müze mekânları sunmaktadır. Tematik olarak düzenlenen müze 12 bölümde Türk cam sanatının gelişiminin ve Avrupa camlarının sergilendiği, Türkiye'nin ilk ve en zengin cam müzesi olmasıyla büyük bir öneme ve değere sahiptir.

Ateşten sanata uzanan özverili yolculuğa pencere açan ilk salonunda; camın üretiminde kullanılan hammaddeler, kalıplar, üfleme pipoları ve renk verici maddeler sergilenmektedir. Ayrıca burada Sultan III. Murat'ın oğlu Şehzade Mehmed'in 1582'deki sünnet düğünündeki etkinlikleri konu alan Surname-i Hümayun'dan bir minyatür de yer almaktadır. Bu minyatürde camcılar, fırınları başında cam üretirken tasvir edilmişlerdir.

Erken dönem Türk camlarının sergilendiği salonda yer alan kadeh formundaki Memlük kandili, dünyada bilinen tek örnek olduğu için de ayrı bir öneme sahiptir. Batıya karşı kazanılan her savaş sonrası, Osmanlı padişahları, Memlük hükümdarları tarafından hediyeler gönderilerek tebrik edilmiştir. Burada sergilenen kandil de 1300'lü yıllarda gerçekleşen Gelibolu'nun fethini kutlamak amacıyla, Memlük Meliki Nasurreddin Hasan ibn Muhammed tarafından Orhan Gazi'ye gönderilen hediyeler içinde seçkin bir örnektir.

¹ Cumhurbaşkanlığı Millî Saraylar İdaresi Başkanlığı'nda Sanat Tarihçisi

Çeşm-i Bütöl
Çeym-i Bütöl

Osmanlı Erken ve Klasik Dönemi'nde üretilen camlar da çok çeşitlidir. Tek bir lale koymak için özel olarak yapılmış laledanlar, gül suyunu muhafaza ve ikram etmek üzere kullanılan gülabdanlar ve askeri malzeme olarak kullanılan cam humbaralar vitrinlerde yer almaktadır.

Geleneksel Selçuklu ve Osmanlı mimarisinin önemli elemanlarından olan revzenler için de ayrı bir salon hazırlanmıştır. Renk çeşitliliği ve mekâna kattığı görsel zenginliğiyle öne çıkan bu eserlerin, 16. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıla kadar tarihlenen çeşitli örnekleri görülebilir.

Müzedede Osmanlı saray mutfağından damacanalara, karlıklar, şerbetlikler ve kavanozlar gibi çeşitli eserler de sergilenmektedir.

Osmanlı sarayları ve camileri için Venedik'te özel olarak üretilen boyalı ve yaldızlı kandiller, aventurin ve filigranlı laledanlar, vazolar, şekerlikler, şişeler göz kamaştırmaktadır.

Beykoz Cam ve Billurât Fabrika-i Hümayûnu'nda üretilen mineli ve yaldızlı, renkli ve renksiz camlar, opal camlar ve çerçi bülbüller müzemizde mevcut bulunmaktadır. Arşiv belgelerinden, fabrikanın inşaa sürecinin, 1837 yılından önce başlamış olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, Sultan II. Mahmud Dönemi'nde başlayan inşaat, Sultan Abdülmecid zamanında tamamlanmıştır. Fabrikada Türk cam sanatının eşsiz örnekleri üretilmiş ve ihraç edilmiştir.

19. yüzyıl Osmanlı saray koleksiyonlarında muhafaza edilen cam eserler müzemizin önemli bir kısmını teşkil etmektedirler. Fransız Baccarat markalı natüralist üsluptaki opalin vazolar, üzerlerindeki renk ve desenleriyle öne çıkan özel parçalardır. Viyana'da üretilen Lobmery markalı 3 adet Memlûk tarzı cam vazo da eşsiz güzelliktedir. Vazolardan birinin boyun kısmındaki yazıda "Allah'tan başka galip yoktur." anlamına gelen "Ve la galibe illallah" yazmaktadır. Sultan II. Abdülhamid'in tuğrasını taşıyan vazoların üzerlerinde 4 halifenin isimleri işlenmiştir. Ayrıca Fransız cam sanatçıları Galle ve Daum imzasını taşıyan eserler de müze koleksiyonunda bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son dönem padişahlarının sofralarında kullanılmış olan ve bu açıdan ayrı bir öneme sahip olan yemek takımları müzenin en göz alıcı bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Orta alanda kurulmuş olan masa 19. yüzyılda kurulan ziyafet masaları örnek alınarak düzenlenmiştir. Vitrinlerde sergilenen eserlerde, Sultan II. Abdülhamid ve Sultan Abdülaziz gibi son dönem padişahlarının tuğraları ve monogramları görülmektedir. Bohemya ve Baccarat gibi döneminin önemli cam fabrikalarında üretilen bu parçalar, Osmanlı saraylarının sofralarına ışıltısıyla renk katmıştır.

İngiliz Osler, Fransız Baccarat ve İtalyan Murano yapımı kristal aydınlatma araçları, saray duvarlarını süsleyen Venedik aynaları, cam paravanalar, kristal piyano ve sandalye teşhirdeki yerlerini almışlardır.

Müzemizde göze çarpan bir diğere eser de 19. yüzyıl üretimi olan cam at arabasıdır. Paris- Lelorieux markalı, Sultan II. Mahmud tarafından kullanılan bu özel arabanın üzerine Avrupada üretilen vitray camları yerleştirilmiştir.

Müze binasının iç mekân düzeni ve koleksiyonun etkileyiciliği kadar, binanın bahçe kısmı da tarihi önemi ve bitki çeşitliliğiyle hayranlık uyandırıcıdır. Zamanında, Abraham Paşa'nın özel ilgisiyle, Osmanlı Devleti'nde bulunmayan bitkiler ve ağaçların buraya getirilmesi sonucunda yeşilin her tonunu barındıran bahçe, 117 farklı türden ağaca sahiptir. Bu doğal zenginlik, Beykoz Cam ve Billur Müzesine ayrıca, tarihi bir botanik müzesi olma özelliği de kazandırmaktadır.

Müzedede cam sanatı, teknolojisi ve cam eserlerle ilgili bilgi alınabilecek veya derinliğine araştırma yapılabilecek bir kütüphane oluşturulmuştur. Ayrıca çocukların eğlenceli zamanlar geçirebilecekleri oyun alanı ve çocuk atölyesi düzenlenmiştir.

Müzeden ayrılmadan önce kafeteryada bir süre dinlenebilir ve hediyelik eşya bölümünden alışveriş yapılabilir.

ZEREN TANINDI ARMAĞANI İSLAM DÜNYASI'NDA KİTAP SANATI VE KÜLTÜRÜ

Sona TOMAÇ

El yazma denildiğinde akla hat, tezhip, tasvir, cilt, katı, ebru gibi pek çok farklı sanat dalı gelmektedir. Her ne kadar kitabın metnini görselleştiren resimler ilk bakışta dikkatleri üzerine çekse de diğer nitelikleri ile el yazmaları bir bütündür ve bu sanatlar yüzyıllar boyu süregelen karakteristik özellikleriyle bir kültür oluşturmuştur. Gerek akademik gerekse sanatsal çalışmalara konu olan İslam kitap sanatları konusundaki öncü isimlerden biri ise Prof. Dr. Zeren Tanındı'dır.

Profesör Tanındı, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde tamamladığı lisans eğitimin ardından 1984 yılına kadar Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde görev yapmış ve burada her biri birbirinden değerli ve özel birçok eseri inceleme olanağı bularak alanında uzmanlaşmıştır. Ardından Bursa'ya taşınmış, bir süre Bursa Kültür Müdürlüğü'nde çalışmalarını devam ettirdikten sonra Uludağ Üniversitesi'ne geçerek 1994 yılında Sanat Tarihi Bölümü'nü kurmuştur. Yurt içi ve yurt dışında birçok akademik çalışma ve projeler yürüten Zeren Tanındı, emekliliğinden sonra Sabancı Müzesi, Sadberk Hanım Müzesi gibi kurumlara danışmanlık yapmış; Geleneksel Sanatlar Derneği'nin kitap sanatları alanında düzenlediği birçok etkinlikte de bizzat yer alarak, önemli destekler sunmuştur.

Zeren Tanındı Armağanı, İslam Dünyasında Kitap Sanatı ve Kültürü başlıklı armağan kitap projesi, lisansüstü çalışmalarını Zeren Tanındı ile tamamlayan Dr. Aslıhan Erkmen ile Dr. Şebnem Tamcan Parladır'ın girişimi ve editörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Alanında uzman ve çalışmaları sırasında bir şekilde Zeren Tanındı'yla yolları kesişmiş meslektaşlarının kaleme aldığı 51 makaleden oluşan bu eserde, el yazma sanatının ve kültürünün klasik konularının yanı sıra kodikoloji, konservasyon, okuma ve biriktirme kültürü gibi farklı alanlara da değinilmiştir. Kitaptaki kimi makaleler Zeren Tanındı için özel olarak kaleme alınmış; daha önce incelenmemiş konu ve eserleri kapsayan özgün yazılardır.

Zeren Tanındı Armağanı, İslam Dünyasında Kitap Sanatı ve Kültürü adlı eserin danışmanlığını Prof. Dr. Serpil Bağcı üstlenirken, tasarımını Zeren Tanındı ile yüksek lisans tezini tamamlayan Gönül Kaya yapmıştır ve eser bu yanı sıra bir vefa kitabı olarak da nitelendirilebilir. Geleneksel Sanatlar Derneği'nin Armağan Kitapları serisinin dördüncü eseri olan *Zeren Tanındı Armağanı*, Eylül 2015'ten bu yana Türkiye'de ve dünyada meydana gelen her türlü olumsuz duruma karşın tamamlanmış; akademik dünyanın ve tüm kitap sanatları ilgililerinin faydasına sunulmuştur.

ZEREN TANINDI ARMAĞANI I FESTSCHRIFT

İslam Dünyasında
Kitap-Sanatı ve Kültürü
Art and Culture of Books
in the Islamic World

LALE YAYINCILIK

GÖZGÖRSEL
SANATLAR
DERGİSİ